

vizsgálóját, a kubikusok megörökítőjét (Végh József és Katona Imre írásai), Nacsády József a szegedi író elődökét, a helyi irodalmi hagyományt veszi számba a tömörkényi novellatípus vizsgálatához (Elődök). Ugyanakkor — ha kell — legendaosztató is ez az emlékkönyv: Fejér Ádám cáfolja meg azt a már könyvből könyvbe vándorló mendemondát, hogy Tolsztoj is ismertesse volna Tömörkényt (Egy legendával kevesebb). Csaplár Ferenc viszont Karl Kraus lelkesedéséről ír, aki miután a *Csata a katonával* c. novelláját olvasta, felháborodottan tett szemrehányást kortársainak, hogy miért titkolták el előtte a Monarchia legnagyobb íróját. Az emlékkönyv konfrontáló szerkesztése azonban helyet ad Veres Péter szkeptikus szavainak is, aki épp ezen a kis remeken mutatja ki Tömörkény realizmusának fogyatékoságait s újra megfogalmazza rosszalló szavait Tömörkény népiességéről. Alig lehet vitás, hogy Veres Péter azt kéri számon az író művészetén, ami annak amúgy is kölönce: a fotográfikus néprajzi hűséget, a valóság lehúzó tiszteletét. Holott Tömörkény ott és akkor alkot jelentőset, sőt olykor egyenesen nagyot, amikor a népi rekvizitumokból csak építkezik: költői-művészi szintre emeli azt.

A magyar esszé kitűnő művelői mondták el véleményüket az idők folyamán Tömörkényről. Sík Sándor, Schöpflin Aladár — aki a népkutató irodalom őseit fedezte fel benne —, Keresztury Dezső, Sőtér István, Czibor János különböző időpontban és alkalomból írott esszéiből válogat az emlékkönyv. A Tiszteletadás című nagy tömb fogja össze az emlékkönyv szerkesztőinek kérdéseire érkezett válaszokat; ebből derül ki, hogy írók, festők, néprajzosok között mennyire elevenen hat Tömörkény szelleme. Németh László benne látja a századvég-századforduló gazdag novella termésének reprezentatív művelőjét-íróját... az az irodalmi forradalom, melyet mi a Nyugat folyóirat nevével jelezünk, két részben folyt le, s első fele a század első éveiben a novellában, a második Ady fellépte táján a lírában. Ennek a századeleji preszisztolének (melyre a Lovik, Gozdu, Petelei, Ambrus stb. neve emlékeztet: s a Papp Dánielé...) Tömörkény volt tán a legnagyobb, jövőbe mutató írója. Nem csak azzal, hogy ő volt az első — alaposágban, odaadásban alig fölülmúlt — „falukutatónk» de ő keverte ki elsőül a hiteles alföldi szint is, azt a sárga ragyogást, amely Móricz Zsigmond könyveiben árasztotta el prózáinkat. (400.)

Fábry Zoltán a világháború alatti Tömörkény-novellák humanizmusát — Czibor János *A kraszniki csata* c. kitűnő sajtó alá rendezésére és úttörő értelmezésére is támaszkodva, ahhoz kapcsolódva (az emlékkönyvben: 296–300.) — Ady háborús lírája mellé

állítja. Igaz, hogy ezt némileg maga Ady korrigálja, aki már nagybetegen leutazott 1917 őszén Szegedre, hogy Tömörkény ünnepén személyesen mondhasa el vallomását: „háborús nézése is egészen tömörkényi, az övé, száno, de nem csüggedt, majdnem fatalista, de könnyes humorú. Irigylendőbb és hasznosabb, mint egy-kettőnké, kiknek az a büszkeségünk, hogy a háborút legkezdeté óta átkozzuk, s az emberfajtat szidjuk és gyalázzuk. De ugye, bölcs és jó Tömörkény István, — békjti szellemét — „neked mégsem lesznek idegenek és fájók az én háborús verssoraim? Hiszen alapjában minden hűségesebb magyar szív fajtája és az emberi közös kultúra féltésével járja a háborús kálváriát.” (183. — Fábry szövegét l. 371–376.)

Díoszegi András a kötet élén álló *Tömörkény* esszéje mintaszerűen — pontosan foglalja össze a mai Tömörkény-képet, sajtát meg-látásaival — felismeréseivel színezve azt. Tisztázza az író vidékiességének értelmét és tartalmát. Értő sorokat ír az íróról, aki olykor a Kosmosz egészét érzékeltetve tudta ábrázolni hőseit. Pontosán helyezi el múltunkban is, amikor így fogalmaz; „maig is magányos, különös klasszikusa irodalmunknak.” (9.)

A centenárium így kitűnő emlékkönyvvel gazdagította a Tömörkény-kutatást, sőt azon túl lényegében egész századvégi-huszdik századi irodalmunk értéséhez is újat adott. A szöveget kellemesen élenkítik a változatos témájú fényképek és fakszimilék. Itt azonban szabadabban alkalmazhatták volna a szerkesztők koncepciójukat; magától az írótól nagyon kevés és lényegében semmitmondó fakszimile található csak, holott — s ilyen bizonyára akadt volna — néhány kitűnő írásának kéziratát szívesen láttuk volna. (S még valamit láttunk volna szívesen; ha a kiadó Szeged város és Csongrád megye művelődési osztálya megszívleli például a Krudy emlékkönyv sikere és példányszáma közötti riasztó diszsonanciát. Ilyen fontos és kitűnő könyvet vétek ilyen meggondolatlanul alacsony — 1500-as példányszámban kiadni.)

Varga József

Böloni György: Nemzedékről nemzedékre. Válogatta, szerkesztette, az utószót és a jegyzeteket írta: Erki Edit. Bp. 1966. Szép-irodalmi K. 467 l.

Az a nemzedék, amelyiknek Ady már csak irodalmi és irodalomtörténeti élmény, kortársa lehetett Böloni Györgynek, Ady barátjának. Így kötötte össze életének éveivel és az évek irodalmi eseményeire készen reagáló tollával a század elején meginduló irodalmi éledés és az elmúlt évtized vitáinak

szalát olyan különös, folyamatos egésszé, amelynek irodalmi dokumentumai így kötetbe gyűjtve nemzedékek törekvésének tükrévé válhattak.

A gűgyögő polgárral szemben a polgárt botránkoztatót, a parlalival szemben a várossit, a nemzetieskedővel szemben az európai horizontú irodalmat állítja. Igen határozott karakterű kritikus: csak azt tartja fontosnak, csak arra figyel és figyeltet, ami tartalmában a haladást szolgálja. Az újat, az előrevívőt keresi a kötet első kritikája 1907-ben, és az utolsó, 1959-ben. Több mint ötven év — fél-század irodalmi tükre; a szimbolizmustól a realizmusig, majd a szocialista realizmusig jut el.

Böloni György életművéből a harcos és engesztelhetetlen Ady-tanulmányait, majd későbbi irodalompolitikai cikkeit ismertük elsősorban, neve szorosan összefonódott Ady nevével. Ez a kötet felsorakoztatva cikkeit, világosan megmutatja a harmadik területet is: a kortárs — azon belül elsősorban az emigráns — irodalmat.

Társadalmi központú irodalomszemlélete már eleve elválasztja az attól idegen irodalmi törekvésektől és szükségszerűen a realista irodalom útegyengetőjévé, harcos megismer-tetőjévé teszi. A kényszerű emigrációban külföldön töltött évek ha el is szakítják a hazai irodalom föld-közelétől, figyelmelet nem fordítják el tőle. Viszont az európai — különösen a francia — irodalom jó ismeretének segítségével európai szinten mérheti a magyar irodalmat. Megfelelő példákkal állítja párhuzamba Barta Lajos paraszt-alakjait, Révész Béla világát, Móricz Zsigmond regényeit. Távolról is európai perspektívából látja a hazai irodalom és irodalmi élet eseményeit: jó érzékkel, biztosan választja ki az előremutató művet, ha kritikát, ha fontos eseményt, ha az irodalmi életéről szóló cikket ír. Mindig kiválasztja a kortárs-irodalom számára legfontosabb tendenciáit; értékelési alapját következetes irodalomszemlélete adja.

A kötet jelentős részét Ady-tanulmányai, cikkei alkotják. Harca az „igazi Adyért” egész életét végigkísérte: mellette állt kezdet-től, majd később az Ady-revizió ellen épp úgy mentette, mint a kisajátítóktól. A kötet első Ady-cikke 1911-ben, az utolsó 1959-ben keletkezett. Jelentőségüket nemcsak az igazság keresése adja, hanem az is, hogy majdnem mindig tudott róla újat mondani, olyat, amit más senki nem mondhatott el Adyról, csak baráti ismerője. Ezek korabeli szerepe kétségtelen azok előtt, akik ismerik a két háború közötti korszak mér-gesen gyalázkodó vagy hamis színekre átmá-zoló Ady-cikkeket és tanulmányok sorát.

Ady mellett kortársairól írott cikkei alkotják a kötet másik részét. Ezekből többször kis író-portrék kerekedtek (Gergely Sán-

dor, Batázs Béla, Gábor Andor, Nagy Lajos.) Kevés az a kiválasztott író, akiről csak egy alkalommal van mondanivalója: útiutakat, műveiket figyelemmel kíséri az emigráció éveiben is. Balázs Béláról már 1911-ben ír, azt követő cikkei után végül 1947-ben rövid ösz-szegezést ad életművéről. Révész Béláról először 1910-ben, utóljára 1958-ban nyilatko-zik. Több cikket ír Barta Lajosról, Gergely Sándorról, Illés Béláról. Emigráns íróársai munkáját nemcsak távollétük alatt kísérte figyelemmel: 1946 után úgy érezte, meg kell ismertetni és szeretetenni műveiket az itthoni olvasóközönséggel.

Az Ady-irodalom és a kortárs-kritikák mellett a kötet harmadik részébe az irodalom-politikai cikkek tartoznak. Ezek főként 1957 után, az irodalmi kibontakozás szolgálatában keletkeztek. Ma, tíz év után is érdekes doku-mentumok és szerzőjük határozott állásfog-lalását tükrözik.

Irodalomtörténész számára több értéket nyújt a kötet: egyrészt cikkeiben, amit kortársairól és a kortárs-irodalomról Böloni György ad —, másrészt az a kép, amit cikkei áttekintése során Böloni pályájáról kapunk, fontos szerepéről a század elején kialakuló szocialista szemléletű irodalmi kritika meg-születésében.

Értékes Erki Edit kísérő tanulmánya is, amely a kortárs-viták sodrába helyezve mutatja meg Böloni irodalmi szerepét és iroda-lomtörténeti jelentőségét, valamint a kötetet kísérő kitűnő és bőséges jegyzetanyag.

Sinka Erzsébet

Tamás Aladár: Aggodalom jegyében. A jegy-zeteket készítette Botka Ferenc. Bp. 1966. Magvető K. 298 l. (Elvek és utak, 8.)

Tamás Aladár neve összefonódik a 100% című folyóirat szerkesztésével. A szocialista irodalom feltárásával kapcsolatos tevékenységének legértékesebb írása a folyóiratról 1964-ben kiadott antológia bevezető, elemző-értékelő tanulmánya. Mint a szocialista magyar irodalom egyik első szervezője, több folyóirat szerkesztője, a párt tevékenységének, harcainak résztvevője és ismerője, egykori cikkeivel és visszaemlékező írásaival a leghivatottabbak közül való, hogy a marxista irodalomelmélet és kritika kezdeteinek, problémáinak és fejlődésének megismerteté-séhez hozzájáruljon. Ezt a célt kívánja szolgálni most megjelent tanulmánykötete, mely a szerzőnek 1938 és 1965 közötti írásai-ból történt válogatás.

A tanulmánygyűjtemény anyagának ja-varészt Tamás Aladár munkásságának más-odik szakasza, az emigrációs évek alatt született kritikák, cikkek képezik. Kétségtelen-